DISPUTATIO MEDICA
INAUGURALIS
DE
CHLOROSI,
Von der Jungfern Kranckheit.
QVAM
FAVENTE SUMMO NUMINE
EX AVTORITATE MAGNIFICI RECTORIS,
D. VVOLFERDI SENGUERDII,
L. A. M. Phil. & J. U. Doct. illiusque in Illustri Academia
Lugd. Batav. Prof. Ordinarii, Celeberrimi &c.
NEC NON
Amplissimi Senatûs Academici unanimi
Consensu, & Almæ Facultatis MEDICÆ *Decreto:*

PRO GRADU DOCTORIS
Summisque in MEDICINA Honoribus ac Privilegiis,
ritè & legitimè consequendis,
Publico examini subjicit

CAROLUS CHRISTIANUS XYLANDER,
Schleusinga-Hennebergicus.

Ad diem 28. Septembr. 1691. horis locoque consuetis.

ANNO M DC CIV.

VIRO
NOBILISSIMO, EXCELLENTISSIMO, ATQUE EXPERIENTISSIMO

DOMINO
JOHANNI HADRIANO SLEVOGTIO,

Doctori perquam Celebri,

Ut & Med. Duc. Sax. Provinc. Civitatisque Jenensis Physico Spectatissimo, nec non Practico felicissimo,

Patrono & Præceptori meo maxime venerando,

Ob singularem favorem, amorem, atque fidelem informationem, quibus per quinque fere annos usus sum,

grati animi ergo

Si non qua decuit, saltem qua potuit reverentia cum voto omnimodæ prosperitatis,

Hanc Disputationem sacram facio

CAROLUS CHRISTIANUS XYLANDER

Q. D. B. V.

PRÆLOQVIUM.

Quamvis utriusque sexus organa, quibus & individui sustentationi & speciei conservationi velificantur, egregia & numeris omnibus à Sapientissimo illo Architecto, DEO T.O. Maximo absoluta facta sint, præstant tamen fœminea virilibus, eaque tam nobilitate artus, quam elegantia conformationis, coloris nidore, motusque volubilitate multum antecellunt: ut proinde puella non solum ob mutuum adjutorium sobolisque habendæ desiderium, sed propter eximiam potius bonitatem juvenes in sui amorem rapere soleant. Quæ cum ita se habeant, nemo, ut spero, vitio mihi vertet, quod mulierum magis quam virorum rationem habens, in præsente Dissertatione Inaugurali illud affectum genus excutiendum elegerim, quod præ reliquis earum pulchritudini insidiatur, vultusque gratiam deformare solet. Cui conatui ut Summus Archiater Clementer benedicat, est quod devota mente precor.

CAPUT I.

§. I.

i monente Pergameno, ἐπὶ πάντων ζητουμένων εἰς λόγον καὶ μεταλαμβάνεσθαι τοὔνομα, non abs re facere videbimur, si, quæ nominis præsentis affectus rationem, ejusque variam acceptionem concernunt, in frontispicio hujus exercitii exponere conabimur.

§. II. Antiquissimum est χλωρώσιος nomen, ab ipso artis Principe Hippocrate, in forum Medicum productum, quod sive ἀπὸ χλόης herba, sive χλωροῦ, colore viridi luteo, qualis in recenter germinantibus herbis visitur, deducatur, haud obscure fœdum illum faciei colorem, quo ægrotantes subinde afficiuntur, denotat, & hoc pacto morbus totus ab hoc unico symptomate mutatæ qualitatis nomen accepit. In quo sensu etiam Icterus albus, & apud Anglos *the green sickneß* vocatur; ut & cutis deturpatio & livoris cujusdam præsentia, nec non inamœna colorum mixtura indicetur. Aliis fœdus virginum color audit, cui χρὼς λαμπρὸς cutis nitida opponitur, ut non tantum recessus à statu natutali, sed etiam subjectum hujus passionis, quod frequentissime virgines viro maturæ & viduæ juniores constituere solent, innuatur. Qui febrem albam & amatoriam appellant, ac tritum Nasonianum versum,

Palleat omnis amans, color hic est aptus amanti,

huc trahunt, improprie loquuntur, unde non iis ulterius inhærere volumus. Apud Germanos die Jungfer Kranckheit die bleiche Sucht/der Pips/huc loci, Vrysters/*of* Maagde Dieckten dicitur.

§. III. Prout modo ad causam, modo ad phœnomena, in ægrotantibus frequentissime occurrentia, respectus habetur, χλώρωσις ab aliis per cachexiam muliebrem definitur, ipsique utplurimum mensium obstructio jungitur, & hoc pacto ad morbos intemperiei atque symptomata actionum depravatarum excretorumque refertur; Ab aliis inter symptomata mutatarum qualitatum numeratur, & juxta ductum Jonstonii per conversionem coloris naturalis in corpore,

pore,

pore, & potissimum in facie in virescentem, lividum, pallidum, à nutritione depravata & humorum crudorum copia provenientem, & varie symptomata, naturalem, vitalem & animalem facultatem concernentia, inducentem describunt.

§. IV. Est enim præsens affectus non morbus aut symptoma simplex sed complexus eorum, cum omnis generis fere mala in his, quæ eo laborarunt, apparuisse, communis Practicorum consensus testatur. Si enim in transitu tantum probatissimos consiliorum & observationum Collectores, Horstios, Plateros, Mercuriales, Poterios, Schenckios, Lodichios, Riverios, Zacutos, Salmuthos, Forestos, Gabelchoveros, aliosque salutaverimus, universum corporis ambitum fœrociæ hujus tyranni subjectum esse, & quasdam fœminas nunc partium omnium, nunc saltem aliquarum gravitate, lassitudine & tumore œdematoso, quasdam macie, artuum dolore, febribus inordinatis, melancholia, mœrore, scabie, cephalagia, eaque vel rodente, lancinante vel gravante, deinde vertigine, delirio, catalepsi, convulsionibus, paralysi, aphonia, anxietate præcordiorum, difficili respiratione, cordis tremore, palpitatione, syncope, pulsu arteriarum impr. jugularium, modo parvo ac frequente, modo intenso, & satis absque tactu conspicuo, cardialgia, ventriculi imbecillitate, pica, fastidio, nausea, vomitu, ardore & inflatione, hypochondriorum, tumore hepatis, diarrhœa, alvi constipatione, colica, mensium suppressione, malo hysterico, fœtore corporis plus minus affectas fuisse legimus.

§. V. Subjectum chlorosis *ut quod* est fœmina, neque enim viris in foro Medico unquam hunc affectum tributum legimus, quamvis, id sine absurditate fieri posse, ex eo pateat, quod ubi non uterus aut prostatæ simul in sequiori laborant, eadem, quæ in virorum cachexia occurrunt, phœnomena conspiciantur, nec in medendi methodo peculiaris discrepantia observetur. *Subjectum quo* in quantum oculis subjicitur, est corporis habitus externus, impr. faciei, is enim stricte chlorosi i. e. virore, livore, pallore, & ingrata flavedine inquinari dicitur. Præter hunc autem, & internas partes male affici, ex symptomatum multitudine patescit.

§. VI. Subjectum causæ *proximius*, est massa sanguinea, in concreto spectata, ut reliquos humores utiles quoque sub se complectatur; dum commodam hi peregrinis salibus suscipiendis sedem præbere, & vitia in universum corpus dispensare aptissimi sint, multisque modis quantitatis & qualitatis respectu præter naturæ ordinem constituti concurrere possint. *Remotius* sunt viscera nutritioni & generationi inservientia, ita quidem, ut frequentius ista focum mali & fomitem continere certum sit, ut ut maxima pars Practicorum ad uterum inclinet, & proinde passim in definitionibus suis, vasa uterina obstructa, mali sedem, ipsasque obstructiones inter causas allegare soleant. Quibus & isti annummerandi sunt, qui ad solas prostatas & glandulas vaginales sedem mali restringunt, harumque liquorem potissimum considerandum proponunt. Clarius hæc patebunt, si per causarum classes euntes, quid proxime noceat, quid ex longinquo lædat, distincte perspexerimus.

§. VII. Cum formalis ratio χλωρώτιδ@ in deturbata totius nutritione consistat, & neque sufficiente nectareo alimento solidæ partes irrigentur, (unde macie quasdam corrumpi videmus) neque id quod in larga satis quantitate in nonnullorum visceribus, vasis, atque sub cute hæret, (unde etiam tumido squalore misere turgentes occurrunt) homogeneum sit naturæ, neque proportionatum naturæ earum; ideo proximam & immediatam causam corruptioni materiæ nutribilis & copiæ crudorum humorum varie peccantium adscribere libet. Dum enim corpus debita nutritione defraudatur, labascunt vires, & virtus vitalis atque animalis minor fit, hinc crudus sanguis & minus digesta lympha male reguntur, coctiones viscerum turbantur, & passim stases ac motus irregulares partium fluidarum, solidarumque intrinsecæ & extrinsecæ alterationes emergunt.

§. VIII. Reponunt quidem haud pauci, proximam mali culpam in obstructiones infimi ventris atque uteri, ex quibus antiquiores, circuli sanguinis nondum gnari, nocentissimam quandam sanguinis ex venis uteri clausis, ad partes nobiles regurgitationem deprædicabant; Noviores autem, ex denegata uteri purgatione, humorum cumulationem noxiam, oppressionem

nem viscerum primariorum, & post multa perpessa infortunia; caloris vitalis suffocationem atque cachecticum corporis statum deducunt. Verum, respectu regurgitationis, notior est veterum lapsus, quam ut prolixa emendatione indigeat; Ratione obstructionis autem, hi una cum recentioribus in ordine peccant, dum eam, quæ tantum non semper effectus potius atque producti morbosi nomen meretur, nec, nisi in quibusdam casibus, ubi per externas causas uterus obstruitur, remotioris præternaturalis causæ indolem obtinet, in locum immediatæ evehere audent.

§. IX. *Mediata proximior*, in vitiata chylificatione, & inde minus recte procedente sanguificatione, spirituumque omnis generis elaboratione, consistit; cum elogio Illustris Wedelii, Patroni & Præceptoris mei ad urnam venerandi, qualis Chylus, talis sanguis, qualis sanguis, talis spiritus, functionesque in universo corpore esse soleant, nec ni vulgatissimi Medicorum axiomatis vitia primæ coctionis in secunda & tertia correctionem admittant, liquet omnium maxime nutritionis vitia & pravorum humorum φύσιν, ex perversa ciborum elaboratione, neglectave chyli depuratione derivari. Si enim chylum plus minus viscidum, acrem, austerum conceperimus, deprehendimus, eum, pro diversitate subjectorum ac temperaturarum, nec non præsentia aliorum humorum, ac dispositione bilis, succi pancreatici, lymphæque glandularum intestinalium in primis viis subinde cardialgiam, anxietatem, vomitus, appetitum depravatum, rosiones intestinorum, flatus, levitates & constipationes alvi, pluraque alia hypochondriacis & hystericis familiaria mala excitare; Cordi autem & vasis illarum fibrillas partium sensiles rodendo, vellicando, crispando, sanguinemque & lympham nunc fundendo & exagitando, nunc inviscando & coagulando, eorumque balsamicas nutritioni aptas moleculas destruendo eorum omnium quæ supra §. IV. enarravimus symptomata, & adhuc plurium auctorem existere.

§. X. Inter causas *remotiores*, occurrit temperamentum, si illud phlegmaticum fuerit, & ægra sanguinis crasin pituitosam, & parum sulphuream, ac sale volatili turgidam obtinuerit, unde coctiones omnes segnius procedunt, nec aliunde à causis frigidis illatæ injuriæ & humoribus inducta vitia tam facile corriguntur. Ob-

no-

noxia sunt ejusmodi subjecta variis obstructionibus, nec rarescit bene aut floridus fit sanguis, nec etiam prompte intrat vasa cutis subtilissima, genasque roseo colore pingit, aut stagnans in iis corrumpitur & varios colores, viridem, citrinum, lividum, quales in sugillatis visuntur, induit, unde, cum qualis sanguis & humor in cute est, talis color quoque adesse soleat, ex istius absentia pallorem cutis, ex horum præsentia autem τὸ χρῶμα χλωρὸν derivare in proclive est.

§. XI. Ipse sexus quoque huc magis inclinare videtur. Ut ut enim inter masculos haud raro deprehendas, quos, si termino χλωρώσι abuti velles, eâdem affectos pronunciare queas; habent tamen ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ fœminæ habitum corporis laxiorem, & sanguinis texturam minus firmam, prompteque alterabilem, nec adeo acri ut plurimum calore pollent, quin pori minores ipsis tribuuntur, qui ventilationi sanguinis obstant, & cruditatibus velificantur. Unde & humoribus magis scatent, ut eorum per uterum expurgatione indigeant. Impr. autem, pulchriores hoc malum frequentius invadere, communis est opinio, vel, quod in his mutatio faciei & recessus à pristina εὐχροία evidentior fit, in deformibus contra & nigrioribus non æque attendatur, vel quod ejusmodi fœminæ temperamento ad summam quasi εὐεξίαν evecto, & simul corpore molli ac tenello gaudentes, ægrè in iisdem terminis consistant, sed in utrumque latus facile deflectere queant. Ut de naturali impotentia nihil dicamus, cujus culpa animi affectibus sequior sexus magis obtemperat, nec circa reliquas res non naturales appetitum bene regere valet.

§. XII. Ratione ætatis, ne juniores quidem & impuberes, nec provectiores & vetulæ, à cachexia immunes sunt; istæ tamen, quæ in mediis versantur annis, præ reliquis huic malo idoneæ videntur, non solum, quod eo tempore omnia turgeant, & peccandi occasio atque licentia major existat, sed etiam, quod variis mensium mutationibus expositæ, nisi errores juventutis caveant, facile in χλώρωσιν incidere possunt.

§. XIII. Potissimæ autem partes rebus non naturalibus tribuendæ sunt, è quibus aëris frigiditas inclementissime muliercu-las sanguinem condensando, & exspirationem insensibilem remo-

morando, excipere solet. Cum enim acida & frigida nervis inimica censeantur, impr. uteri refrigeratio noxia erit, unde catameniorum fluxu laborantes, si aquæ gelidæ immorantur, aut vestibus non bene opertæ, ventosæ & pluviæ tempestati se committunt, eorundem suppressione & tandem cachexia ejusmodi muliebri subjiciuntur.

§. XIV. Par ratio est potus, frigidi, præcipue, si ventriculo à motu nimio probe excalefacto ingeritur, quippe infinita in utroque sexu eorum exempla prostant, qui cathexiam inde sibi & immedicabilem hydropem conciliavere. Longum esset ex practicis historias earum recitare, quæ post diuturniores saltationes frigido haustu sitim levaturæ ad brevem voluptatem longas chlorosis molestias sufferrre coactæ fuerunt. Quæ cerevisiis crassis, vinis novis, nondum defæcatis, austeris, nec non spiritibus per fermentationem paratis aut aceto crebrius utuntur, magnam malo huic fenestram aperiunt. Ciborum nimiam quantitatem, utut optimi illi fuerint, noxiam esse, nisi quotidiana experientia doceret, id ex Hippoc. tamen innotesceret, qui Aphor. 17. s. 2. expresse dicit: ὅκου ἂν τροφὴ παρὰ φύσιν πλείων εἰσέλθῃ τοῦτο νοῦσον ποιέειν, ubi cibus per naturam copiosior ingressus fuerit, id morbum facit. Qualitatis vitia tot sunt, ut vix enumerari possint, solent enim hac in parte fœminæ viris gulosiores esse, adeo ut, si virilis sexus aliquando circa largiorem potus assumptionem quid delinqnat, contra ea muliebris infinitis modis bonas regulas in ciborum usurpatione observandas, transgrediatur. Tacemus petulantes illas formæ nimis studentes puellas, quæ optimum à benigna natura datum corporis habitum, rubellumque faciei colorem sibimetipsis invidentes, lilia magis in genis quam rosas amant, & ut pallorem sibi concilient, creta, frumento crudo, atque gypso vescuntur, acetum potant, vel multa alia absurda committunt, quibus fermentum ventriculi hebetant, tonum ejusmodi invertunt, sanguinem, viscidum, crassum reddunt, donec cachecticum corporis statum adeptæ, horrendam pallidæ mortis imaginem referant.

§. XV. Sed de istis potius sermo nobis est, quæ elegantiæ parum curiosæ, ut intempestivo appetitui satisfaciant, sacchara-

tis, mellitis, pinguibus, placentis, pepanis, melitomatis, lacticiniis, præterea fructibus horræis, cibis duris & mali succi, carnibus salitis; fumo siccatis, cucumeribus, brassica muriatica, piscibus vilioribus, limosis aliisque gulæ irritamentis inhiant, eaque sine ordine, sine selectu ingerunt, & chylum pessimæ notæ inde conficiunt. Præ reliquis autem de cacochymia & chlorosi conqueruntur, quæ pessimam plebis consuetudinem secutæ panem ex clibano recentissime extractum, multo butyro illitum, avide devorant, dum sæpissime inde menses sibi supprimi sentiunt. Quale exemplum in Colleg. M. S. Practico Excell. Slevogtii Patroni atque Præceptoris mei honoratissimi invenio, ubi molitoris uxor cum ab esu panis calidi dolore gravativo correpta, haustu aceti sibi succurrere conaretur, per aliquot dies anorexia, hinc accedentibus aliis diætæ erroribus, mensium fluxum imminutum habuit, & mox gravissimam χλώρωσιν incurrit.

§. XVI. Sicuti à motu nimio spiritus per sudores & effluvia sicca dissipantur, per vigilias continuatas absumuntur, unde stomachus labefactatur, crudi humores exagitantur & acriores fiunt, viresque dejiciuntur, ita per diuturniorem quietem & somnum largiorem indies fœminas squalidum corpus sibi contrahere videmus, dum nimium sedendo chyli atque sanguinis localis motus tardior præcedit, spiritus torpent, humores vappescunt, & viscidi redduntur, obstructionumque & aliorum frigidorum morborum larga messis propullulat.

§. XVII. Quanta sit animi affectuum, iræ, gaudii, terroris, timoris, mœstitiæ, in sanguine inordinatè commovendo, coagulando, spiritibus discutiendis, supprimendis, & quantæ inde turbæ ventriculo, cordi, cerebro, utero concitentur, ex natura istorum & infinitis exemplis patet. Omnium autem maxime summam amoris efficaciam esse videtur, cum & totum hominem afficiat, & diu duret, nec intermissionem patiatur, & gravibus sæpe aliis affectibus, potissimum autem timore, spe, gaudio, mœrore, ira, desiderio, zelotypia, invidia, animum misere excruciet, unde mirum non est, mulieres, quæ se satis amabiles reputant, nec tamen amari credunt, aut ubi amatores habent, iis frui nequeunt, perpetuo spiritum motu, inquietudine & supra me-

mo-

moratis pathematibus agitari, coctiones turbare, cruditates cumulare, hinc uteri vitiis cacochymiæ, cachexiæ seu chlorosi, imo non nunquam melancholiæ, furori uterino & incorrigibili desperationi ansam suppeditare.

§. XVIII. Si denique alvus officium suum non facit, nec uteri purgamenta rite procedunt, aut sanguinis imminutio per V. Sm. olim instituta, aliæque evacuationes, quibus ante natura adsueta erat, cessant, exinde & concurrentibus aliis circumstantiis, facile tanquam ex remotiori occasione chlorosin originem habere, omni dubio caret. De mensium suppressione res notissima est, eaque frequentissime cachexiæ muliebris autor existit. Rarius contingit, ut à liquore isto ex prostatis & glandulis uterinis, coitus tempore excernendo inque salacioribus in modum pollutionis virilis per libidinosas cogitationes aut perfrictiones genitalium prolici solito, (quem olim communi sententia semen muliebre salutabant, cum ova, verum fœmineum semen constituentia, nondum ipsis innotuerint,) chlorosis oriatur. Oritur tamen, si diutius retinetur, ubi mora acrior factus, turgescentia sua non solum furores & varias passiones uterinas excitare, sed etiam si prorsus corrumpitur, totam sanguinis massam inficere & corpus cachecticum reddere valet.

§. XIX. Memorabile est, quod B. Etmullerus p. 22. *part. 3. prax.* ex Panarollo citat, qui fœminam tetano universi corporis & passione hysterica correptam, à superveniente uberiore seminis per aliquot dies profluvio restitutam vidit. Nec prætereundum, quod Celeberrimus Boyle de Virgine sensu tactus per universum corpus orbata, habet, quam repetito coitu curatam scribit. Quibus exemplis B. Etmullerus permotus, tantum liquori huic, quem passim seminalem vocat, in virginibus, viduis, & maritatis, quibus mariti minus satisfaciunt, retento, hinc fermentescenti & M. S. inquinanti tribuit, ut ex hoc solo veram & proprie sic dictam chlorosin dependere, eamque, quæ hoc fundamento careat, minime chlorosin, sed tantum cachexiam muliebrem nominandam esse statuat. Cui tamen si opus esset, ex prælaudati Doct. Slevogtii thesibus hoc reponi posset, (1.) humorem ex prostatis muliebribus, à Graefio descri-

ptis, & vagina profluentem præter meritum suum seminis, liquoris seminalis & quasi seminalis nomine dignari, sed simplici & magis genuina appellatione lympham aut liquorem potius glandularum uterinarum vocandum esse. Cum inter ipsum & ovula nullum prorsus commercium detur, nec ulla ratione ad conceptionem ac generationem concurrat, nisi quod in coitu vias lubricando, viri admissionem facilitet. (2.) Ex eo retento & corrupto subinde equidem malum hocce oriri posse, interim tamen nihil obstare, quo minus ex aliis quoque caussis, solo hocce liquamine, inque iis, quæ de nullo coitus defectus conqueri necesse habent, fœminis vera chlorosis, cui omnia ista, quæ veteres ipsi tribuere, competunt, exsurgere queat. Ut proinde, (3.) cum unius rei variæ caussæ esse possint, in affectibus humani corporis describendis non æque ob caussæ, impr. remotæ, diversitatem, ex una specie morbi plures & diversæ fingi debeant.

§. XX. Sed missis hisce ad differentias progredimur, ubi equidem præter iam dicta nihil notatu dignum occurrit, nis. quod vulgo ratione graduum & subjecti in vehementem, inveteratam, universalem & mitiorem, recentem, ac certas tantum partes occupantem distinguatur. Restat igitur, ut, quomodo cognosci possit, & ab aliis morbis distingui, addamus.

§. XXI. Cum autem chlorosis, ut supra dictum, non simplex, sed maxime compositus affectus sit, ideo vix ex unico, eoque pathognomonico signo cognoscitur, sed ex pluribus, collective sumptis detegendus venit, quamvis enim nonnulli colorem totius lividum, plumbeum ex viridi luteum cum faciei crurumque tumore in scenam producant, ea tamen talia non sunt, quæ ex asse satisfaciant, cum hæc cujuscunque cachexiæ indicia esse queant. Sunt igitur & reliqua symptomata, quæ in definitione actiones principes afficere diximus, una cum iis, quæ excreta & retenta mutatasque qualitates attinent, & ibidem in magno numero consignavimus, recensenda, ex quorum sylloge demum firmius de præsentia affectus judicium formari potest. In caussarum autem subjecto an primæ sc. viæ, an uterus, an solæ prostatæ laborent, Medicum præcipue curiosum esse decet, ut quomodo curationem ordiri debeat, probe noscat: Singula illi manifesta

fiunt,

fiunt, si præter relata, ægrotæ mores, ejusque vitæ genus sedulo secum perpenderit, ita ex. gr. ad primas potissimum vias respiciendum esse concludet, si puellam netricem tempore autumni cibis mali succi, uvis, potu musti usam fuisse audierit: Uterum primario in ista affici dicet, quæ tempore fluxus mensium inchoati se graviter perterritam aut in aqua frigida commoratam esse refert: Prostatas laborare cognoscet, si malum citra diætæ aut mensium errorem puellam nubilem, viduam juvenculam, aut uxorem salacem, succi plenam viro debili, seni, moroso junctam, molliter & laute viventem corripuerit, si virgo quæ in consortio juvenum ante petulans & hilaris videbatur, nunc sine istis aliquandiu sola vivere coacta ab alia causa manifesta tristis, anxia, suspiriosa &c. evadat.

§. XXII. Quod signa distinctiva attinet, dantur equidem inter simplicem cachexiam & chlorosin, quæ absque uteri vitio contingit, eorum fere nulla, quæ vero à mensibus suppressis vel liquore prostatico initium habet, aut istis sociatur, ob ipsam hanc circumstantiam considerationem postulat peculiarem. Inter icterum album, per quem chlorosin intelligi supra monuimus & flavum atque nigrum, ratione subjecti externi, cutis, sc. ejusque deformationis aliqua equidem paritas invenitur, differunt autem insigniter, si reliqua in singulis occurentia phœnomena nec non origines atque causas consideramus.

V. XXIII. Si de eventu morbi ratione salutis & mortis aliquid dicere animus fuerit, in genere equidem & absolute lethalis non est. Quod si tamen altiores egerit radices, curatio difficilior procedit. Hinc primo omnium ad originem & deinde ad multitudinem symptomatum respiciendum est. Omnium levissima enim est Chlorosis, quæ à solis prostatis oritur, quia plerumque per conjugium tollitur. Huic succedit, quæ menses per externam causam clausos sequitur, quia, ubi reliqua adhuc mediocriter constituta sunt, nec reseratio istorum tam ægrè, quam ubi per internas causas suppressi sunt, procedit, hisce reseratis quoque cessat. Gravissima est, quæ à viscerum, primæ & secundæ coctioni inservientium, præternaturali statu excitatur, & perfectæ cachexiæ indolem gerit, nam hoc pacto non tantum autore Ægi-

netta ἀρχὴν τ̃ ὑδροπικῶν παθῶν, principium hydropicorum passionum, seo aliorum etiam lethalium morborum prodromus esse solet.

§. XXIV. Ratione durationis, omnis chlorosis chronica est, brevissima tamen prostatica est, longissima visceralis. In hac leti eventus signa sunt reditus virum impr. facultatis naturalis, quia & reliquæ inde robur suum expectant: Cum uterinam mensium fluxus levet, eruptio eorum optimum sanitatis signum præbet. Quod si in prostatis affectis natura sponte vel medicamentis adjuta fluorem album instituat, res expedita est. Quod si vero contrarium horum omnium contingat, & præterea color cutis ad nigrorem vergat, aut suffocatio uterina, motus convulsivi, lethargus, apoplexia, furor, atrophia vel phthisis, hydrops superveniant, spem omnem abjiciendam esse, arbitramur.

CAPUT II.

§. XXV.

ostquam itaque, quæ ad theoriam hujus affectus pertinent, pro ratione instituti breviter perlustravimus, reliquum est, ut quibus modis præsens chlorosis auferatur, imminenti autem & futuræ obices ponantur & aditus occludatur, adjiciamus. Hoc commode fieri potest juxta medendi methodi regulas & indicationis curatoriæ manuductionem, affectum illum causasque propinquiores removendo, nec non symptomatibus urgentibus satisfaciendo, nutritionem scil. depravatam restaurando, & id propter nunc obstructiones viscerum, hepatis, lienis, mesenterii, uteri, prostatarum reserando, earumque causas sanguinis & lymphæ visciditatem emendando, nunc qualitates peregrinas, & si quid austeri, acris, humoribus inhæserit, corrigendo; Deinde secundum præservatoriam indicationem causis remotioribus obviam eundo, & tandem ex præscipto vitalis per commotam diætam, & apta medicamenta robori naturæ, tonoque viscerum prospiciendo. Ubi triplici auxiliorum fonte

fonte opus habemus, quorum *primus Chirurgicus* V. S. monstrat, cujus, cum ingens inter remedia evacuantia dignitas sit, & facilis quoque circa ejus applicationem lapsus eveniat, merito an & quo tempore in præsente affectu locum habeat, disquirendum est. Improbat eam Hildanus & Ballonius, nec in corpore cacochymico thesaurum vitæ auferendum & sedem caloris vitalis imminuendam esse, scribunt, quibus ingens modernorum turba, sanguinis missionem inter crudelia inque perniciem generis humani excogitata remedia referens, assurgit: Verum, cum tanta sæpe humorum copia in vasis fluat, ut regi nequeat ac metus sit, ne ab accedentibus medicamentis incidentibus & resolventibus cum impetu per inconsuetas vias natura eruptionem tentet, in specie vero, circa uterum adeo firmiter in cuneatus hæret sanguis, ut nisi ventilatio adhibeatur & revulsio aliqualis imminentis ponderis, nulla mensium reclusio sperari queat, idcirco in principio atque personis juvenibus, plethoricis, aut largiter aliàs per uterum purgatis, nunc vero catameniorum obstructione afflictis, impr. si hæc à terrore, & refrigeratione orta fuerit, inque aliarum circumstantiarum præsentia V. Sm. moderatam & repetitam potius quam unica vice largiorem commendamus, ut per circulationem restauratam spiritus suppressi suscitentur, & ulterioribus præveniatur obstructionibus.

§. XXVI. Scarificationes uti notabiliter sanguinis copiam imminuunt, ita egregie quoque pro revulsorio scopo adhiberi queunt, ubi ad unam magis partem cum ægrotæ incommodo affluxus fuerit observatus.

§. XXVII. Optimæ sunt frictiones, per eas enim pori aperiuntur & humoribus subcutaneis superfluis resolutis atque attenuatis exitus paratur, simulque in vicinis vasis hærens, & lentus sanguinis motus hoc pacto protruditur, calorque nativus insigniter suscitatur. Nec vesicatoris, fonticulis, setaceis carere possumus, si graviora nonnulla capitis aut artuum pathemata eorum usum postulaverint.

§. XXVIII. *Fons Pharmaceuticus* suppeditat pro interno usu præparantia, evacuantia, alterantia, pro externo, injectiones, balnea, suffitus & similia, quorum omnium ita habenda est ratio, ut

cum

cum selectu prudenter adhibeantur. Cum enim non una chlorosis conditio sit, & alia cum simplici cachexia conveniat, alia menses obstructos habeat junctos, alia denique à prostatis malè affectis dependeat, & harum specierum in hoc vel illo subjecto promiscua combinatio, majorque vel minor à statu naturali recessus reperiatur, patet, non omnibus omnia convenire, sed ex larga remediorum penu ea, quæ singulis conveniunt, seligenda esse. In genere ubi crasis sanguinis & humorum in primis viis viscosior est, & pituita in frigidis ejusmodi affectibus luxuriare solet, aut acor p. n. in ventriculo hæret, aut quibus necessaria cruditatum expurgatio remoratur, per incidentia, absorbentia, quæ digestiva vulgo audiunt, debita præparatio antecedere debet.

§. XXIX. Sunt talia rad. 5. aperient. cichor. ari, bryon. helen. cort. cappar. tamarisc. fraxin. violar. sem. anis. fænic. dauc. lig. guajac. sassafr. &c. ex quibus infusa, decocta, pulveres & alia genio ægrotæ arridentia parari possunt. His accedunt Tartarea, v. g. tartar. vitriolatus, tartarisatus, chalybeatus, Terr. fol. impr. vero martialia omnem absolvunt paginam, cum in præparandi æque ac alterandi, aperiendi & absorbendi negotio egregia sint, & diffusissimas eorum laudes passim apud Auctores legere liceat, præcipue autem croc. mart. aperit. saccharin. vitriol. mart. huc pertinent; nec salia alcalia quoque prætermitti debent, sola vel cum aliis in refracta dosi mixta. Quo etiam liquida pertinent: Essentiæ scil. ex vegetabilibus supra relatis paratæ; tinct. tart. antimon. tartaris. mart. pomat. Zwelff. arcan. tart. elix. propriet. s. & cum acido, antiscorbuticum.

§. XXX. *P*urgantia sunt vel lenientia, vel fortius ἄνω ac κάτω operantia, & utrorumque pro naturam diversitate amplissimus usus est. Ex istis laudabimus aloetica, sennam, rhabarbaram, cassiam, ex quibus pilulæ, infusa, & cum additione passularum, rad. polypod. sir. rosar. solut. decoct. concinnantur, egregiæ hoc in passu sunt pil. tartareæ Schrœd- quercet. aloöticæ, de hier. pier. Francofurt. Glassianæ, Ludovici, in tract. d. salis tartar. volatilisat. descriptæ.

§. XXXI. Inter purgantia fortiora merito locum hic habent jalappa, scammonium, colocynthis, quam in reserandis

pro-

profundioribus viſcerum oppilationibus non pauci cum elogio commendant: Gratior tamen eſt mercurii dulc. uſus ſi cum ſagapeno & ammoniaco in pilulas redigitur: Cui hellebori nigri extractum addi poſſet, cum ei ſingulare quid in ejusmodi affectibus tribui conſtet.

§. XXXII. Ex vomitoriis præſtat pauca, eaque ſelecta & multo uſu hactenus comprobata, inque minori doſi ſufficienter operantia adhibere, inter quæ tart. emet. à gr. ij. ad iij. hocque paulo validius agens mercur. vit. reliquis omnibus præferri debent. Succedunt infuſum vitr. antimonii & vitriol. alb. a. gilla, quibus tamen, ubi biga modo dictorum antimonialium ſuppetierit, carere poſſumus.

§. XXXIII. Reprobant equidem nonnulli vomitoriorum uſum, quod corpus admodum concutiant, proſternant, tonum viſcerum invertant, nec ad locum affectum penetrent, ſed in ventriculo ſolo quaſi operare videantur. Quibus reponimus concusſionem moderatam nihil nocere, ubi à lentis humoribus ſtagnatio metuenda eſt, nec virium aut viſcerum peſſundationem à doſi proportionata ſequi, & quamvis ipſum medicamentum ad uterum & remotiores corporis angulos non accedat, ſummopere tamen primarum viarum repurgationem ſequentium medicamentorum energiam adjuvare, imo haud raro à ſolo emetico probe operante, pertinacisſimam menſium emanſionem reſtitutam fuiſſe, experientia docuit.

§. XXXIV. Poſtquam hoc modo ſaburra vitioſorum humorum eliminata eſt, rectius nunc ad ea, quæ virtute ſua aromatica, balſamica, abſorbente, incidente, attenuante, coctiones ſtabiliunt, ſanguinis principia activa augent, ſalia peregrina invertunt, obſtructiones expediunt, & humoribus debitum motum reddunt, idque, quod noxium aut ſuperfluum eſſe poteſt, per poros cutis & renes expellunt. Talia ſunt, quæ communiter alterantia & ſpecifica, anticachectica, uterina vocantur, quibus diaphoretica inſuper atque diuretica adjunguntur. Ex quibus pauca in præſenti in medium producemus.

§. XXXV. Sint ita ex prima claſſe, crocus, zedoar. maces, coſtus, abſynthium, lamium fl. albo, ſalvia, ſabina, marrubium

 alb.

alb. artemisia, calendula, rosmarinus, bacc. laur. myrrh. galban. sagapen. succinum castoreum, cinnabarina, martialia. Inter diaphoretica conveniunt tam volatilia: balsamica, spir. C. C. Tinct. bez. Liq. C. C. succin. volatilia oleosa, stomachica, uterina, quam fixa: antimon. diaph. antimon. martial. Ludov. bez. jovial. Mynf. Ex diureticis laudantut terebinthinatha, sp. tart., sal ammoniac. aperitiv. Penoti, Tart. vitriolat. arcan. dupl. borrax, fl. sal. ammoniac. quorum virtus in fundendis humoribus & per urinam educendis, præmissis præmittendis, admod. salutaris deprehendi solet.

XXXVI. Quibus tonus ventriculi firmior obtigit, & calorem vitalem nativum nondum prorsus suppressum habent, cum successu ad acidulas confugere queunt, sed minori cum periculo thermas bibent, quia hæ satis potenter per omnia emunctoria agunt, & simul actuali suo calore languentes coctiones restaurant, stagnantesque humores propellunt, qua ratione etiam inter externa primarium locum merentur, iisque balnea ex decoctis herbarum uterinarum, & nervinarum melissa, matricaria, artemisia, sabina, lauro, fl. cheir. chamom. rom. melilot. alb. hormino facta, substituuntur. Huc pertinent etiam fotus, quos prædicta simplicia ingrediuntur; aut suasu Hartmanni vapor à scoriis reguli antimon. in aq. simpl. vel brodio herbarum emmenagogarum solutis & lapidi candenti infusis, per metrenchytem vaginæ immittitur, unde non solum uteri, sed potissimum etiam prostatarum glandulæ irritantur, ut contentum liquorem reddant.

§. XXXVII. Nec pessi inutiles essent, si tales virginibus commendare pudor permitteret. Suademus potius, ut si possunt, viro maturè nubant, aut si conjugatas chlorosis à liquore prostatico retento occupaverit, ut decenter maritum debiti sui conjugalis admoneant, eumque in prælium vocent; Unicum enim & tutissimum remedium in coitu consistere unanimis autorum consensus testatur.

CA-

CAPUT III.

§. XXXVIII.

Restat adhuc *Fons diæteticus*, cujus præcepta uti omnibus, qui bene & ſine morbis vivere cupiunt, ſumma diligentia ſunt obſervanda, ita omnium maxime cachecticis mulieribus curæ eſſe debent, ne quantum Medicus illis exquiſitiſſimis remediis prodeſſe ſtudet, ipſe tantum ſupinâ ſuâ, circa ſex rerum non naturalium uſum, negligentiâ iterum deſtruant. Facile autem, quid agendum hoc loco, quidve omittendum ſit, patebit, modo iis, quæ inter cauſas remotiores allata ſunt, & quomodo diætæ vitia nocere queant, ſedulo attentatur.

§. XLIX. Eligendus igitur aër ſerenus, ſiccior, & ad calidum vergens, vitantus, qui contraria modo ſe habet, unde veſtitu vel igne corrigi debent. Cibi niſi bene coquantur, & recrementa deponantur, locum non habent, unde quid de durioribus fumo induratis aut muriaticis carnibus, oleribus quoque & iis, qui vel fermentationibus in primis viis anſam præbent, aut in debili ventriculo facile corrumpuntur, ſentiendum ſit, haud ægrè innoteſcit. Potus ſit cereviſia defœcata, aut quæ vinum ferre poſſunt, illud generoſum eligant, quod verò acerbius eſt, æque ac acetum illud prorſus exulet. Motus & vigiliæ, quies & ſomnus ſit moderatus. Nocet mœror, ut & terror, omnisque ira eſt coërcenda. Cæterum, æquo potius animo ſua mala ferat ægra, & meliora ſperando præſentis ægritudinis acerbitatem leniat, impr. circa amorem, niſi reciprocum certo ſibi polliceri queat, ſit temperatiſſima, cum amare, nec amari tamen miſerrimum ſit. Tandem id quoque agat, ut alvus & veſica officium ſuum faciant, ſique aliis excretionibus aſſueta fuerit, ne iſta ſupprimantur, curet, vivens memor Ovidii:

Cernis ut ignavum corrumpant otia corpus;
Ut vitium capiant, ni moveantur aquæ.

Tantum in

SOLIUS DEI GLORIAM.